

Владимир БОРОВАЦ, мастер
студент докторских студија на Правном факултету Универзитета у
Београду

ОПРАВДАНОСТ ЗАШТИТЕ ИНДУСТРИЈСКОГ ДИЗАЈНА РЕЗЕРВНИХ ДЕЛОВА ЗА АУТОМОБИЛЕ И ДРУГЕ СЛОЖЕНЕ ПРОИЗВОДЕ

Резиме

У раду се анализира оправданост заштите индустријског дизајна (у даљем тексту само: дизајн) резервних делова за сложене производе. Аутор, након уводних напомена, истражује развој регулативе Европске уније у области права заштите дизајна и закључује да је заштитна дизајна резервних делова за сложене производе један од кључних инструмената у овој грани права који државе чланице Европске уније не регулишу на јединствен начин. У раду су разматрани аутомобили, као једна врста сложених производа, мада се изведени закључци односе на све сложене производе и њихове резервне делове. Аутор се залаже за став да ириликвом остављања граница простирања одређеног права, пре свега треба имати у виду циљеве збој којих је то право уведено у правни систем. Применом наведеног приступа, изводи се закључак да дизајн производа који чини саставни део сложеног производа не треба да ужива заштиту ако је он у битној мери одређен дизајном сложеног производа као целине и ако се тај производ користи искључиво да би се поправио сложени производ и усвојавио његов првобитни изглед. Заштитна дизајна производа са наведеним карактеристикама нема оправдање, јер води стварању законској монополи на тржишту тих производа у корист ишћулара права, што није циљ права заштите дизајна.

Кључне речи: *право интелектуалне својине, право заштите индустријског дизајна, резервни делови, сложени производи, аутомобили.*

I Увод

1. Право заштите индустријског дизајна

Индустријски дизајн (у даљем тексту само: дизајн) је спољашњи, тродимензионални или дводимензионални, изглед индустријског или занатског производа (у даљем тексту само: производ) или његовог дела, који је одређен његовим обликом, бојом, текстуром итд.

Субјективно право заштите дизајна је право које овлашћује свог титулара да привредно искоришћава заштићени дизајн и да забрани другима да то чине. Привредно искоришћавање заштићеног дизајна подразумева индустријску и занатску израду производа у којима је заштићени дизајн одређен, употребу таквог производа у привредној делатности, његово стављање у промет и нуђење ради стављања у промет, као и увоз, извоз, транзит и складиштење таквог производа ради стављања у промет.

Право заштите дизајна у објективном смислу представља скуп правних норми којима је регулисана заштита дизајна. Разлог постојања права заштите дизајна је чињеница да спољашњи изглед неког производа представља значајан чинилац његове атрактивности на тржишту. Наиме, приликом избора између више производа који служе истој сврси, потрошачи воде рачуна о њиховом изгледу и радије се опредељују за производ који сматрају лепшим. Да би се омогућило произвођачима да се кроз атрактивно дизајнирање производа боре за привлачење потрошача, било је неопходно установити систем правних норми којим се лицу које је инвестирало своје ресурсе у стварање одређеног дизајна даје искључиво право да производи и ставља у промет производе у којима је тај дизајн садржан.

Право заштите дизајна је временски ограничено право које се стиче у одговарајућем поступку пред надлежним органом, издавањем решења о признању права и уписом у одговарајући регистар.¹ Да би

1 Према Закону о правној заштити индустријског дизајна Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 104/2009), право на индустријски дизајн се стиче уписом у Регистар индустријског дизајна и траје 25 година од дана подношења пријаве, под условом да се плаћају прописане таксе за одржавање права (чл. 11). У Републици Србији је Завод за интелектуалну својину надлежан орган пред којим се води поступак за признање права заштите дизајна.

могао да буде заштићен, дизајн мора да буде нов и да има индивидуални карактер. Дизајн је нов ако идентичан дизајн није постао доступан јавности пре дана подношења пријаве за признање тог дизајна и ако не постоји раније поднета пријава за признање идентичног дизајна. Дизајн има индивидуални карактер ако се укупан утисак који оставља на информисаног корисника разликује од укупног утиска који на тог корисника оставља било који претходни дизајн.

Из заштите је искључен дизајн који је искључиво одређен техничком функцијом производа, као и дизајн производа који мора да буде репродукован у свом тачном облику и димензијама, како би се омогућило да буде механички повезан са другим производом, тако да сваки производ може да обавља своју функцију. Спољашње облике оваквих производа није могуће заштити, јер би се њиховом заштитом посредно остварила заштита за производе као такве, а не њихове спољашње облике.

Такође, из заштите је искључен дизајн производа који чини саставни део неког сложеног производа и који није доступан погледу приликом редовне употребе сложеног производа. Уколико потрошачи не могу да виде неки од делова сложеног производа он на њих не може да остави утисак, нити да утиче на естетски доживљај сложеног производа, па нема ни оправдања за заштиту дизајна таквог производа.

Сложени производ је производ који је састављен од више делова који могу да буду замењени и који омогућавају састављање и растављање производа. Дизајн садржан у производу који чини саставни део сложеног производа може бити заштићен уколико карактеристике саставног дела које остају видљиве током редовне употребе сложеног производа испуњавају услове новости и индивидуалног карактера.

2. Заштита индустријског дизајна резервних делова за сложене производе

Када се сложени производ поквари или буде оштећен, настаје потреба да неки од производа који чине саставни део сложеног производа буду замењени. Производ који долази на место оштећеног или поквареног производа називамо резервни део сложеног производа.

С обзиром на то да многи подаци говоре у прилог чињеници да су резервни делови за аутомобиле, као једне врсте сложених производа, значајно скупљи у државама које предвиђају могућност заштите њиховог дизајна,² већ више деценија се води полемика о оправданости

2 Више о разликама у ценама резервних делова за аутомобиле између држава чланице Европске уније које признају заштиту дизајна резервних делова за сложене производе и држава чланица које ту заштиту искључују вид. Комисија Европских

ове заштите.³ Међутим, до данас о овом питању није постигнута општа сагласност. Због тога је питање да ли правном заштитом треба да буде обухваћен дизајн резервних делова за сложене производе, нарочито резервних делова за аутомобиле, једно од питања у праву дизајна које привлачи највећу пажњу.

Напомињемо да се резервни делови за аутомобиле суштински не разликују од резервних делова за друге сложене производе, те да правни режим заштите дизајна резервних делова за све сложене производе треба да буде јединствен. Резервни делови за аутомобиле су у центру пажње дебате о оправданости заштите дизајна резервних делова за сложене производе због чињенице да су аутомобили скупи производи, који се користе релативно дуго и у току коришћења кваре и бивају оштећени, а код којих се корисници радије опредељују за замену дела него куповину новог производа. Због тога је тржиште резервних делова за аутомобиле изузетно велико и ту је „у игри“ велики новац. Режим заштите дизајна резервних делова за аутомобиле је од велике важности за произвођаче аутомобила (као највеће произвођаче резервних делова), осигуравајућа друштва (као највеће купце резервних делова), потрошаче, који су организовани у своја удружења, као и независне произвођаче резервних делова.

Треба истаћи да дизајн многих производа који улазе у састав сложених производа иначе не ужива заштиту. Пре свега, услов за заштиту је да карактеристике саставног дела које остају видљиве током редовне употребе сложеног производа испуњавају услове новости и индивидуалног карактера. Уколико производ у целости није доступан погледу приликом редовне употребе сложеног производа, његов дизајн не може бити предмет заштите. Такође, не може уживати заштиту ни дизајн про-

Заједница, радни документ уз предлог Директиве о изменама и допунама Директиве о правној заштити дизајна – Проширена процена утицаја, Брисел 2004, доступно на адреси: http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/docs/design/sec-2004-1097_en.pdf, 7.2.2013. (даље у фуснотама: радни документ Комисије – Проширена процена утицаја), стр. 4. Више о степену снижења цена резервних делова за аутомобиле до којег је дошло у Уједињеном Краљевству након што је та држава законом из 1989. године искључила из заштите дизајн резервних делова за сложене производе вид. Rupert Hughes, „Design Protection of Auto Spares: the Automotive Spares Industry Perspective“, *International Business Lawyer*, Vol 22, 1994, стр. 118.

- 3 Више о дебати о режиму заштите дизајна резервних делова за аутомобиле, која се водила између заинтересованих страна у САД-у, крајем девете деценије двадесетог века, као и о аргументима који су у тој дебати изнесени вид. Kenneth Enborg, „Industrial Design Protection in the Automobile Industry“, *Baltimore Law Review*, Vol. 19, 1989–1990, стр. 227–232 и James F. Fitzpatrick, „Industrial Design Protection and Competition in Automobile Replacement Parts – Back to Monopoly Profits?“, *Baltimore Law Review*, Vol. 19, 1989–1990, стр. 233–270. Иначе, у САД-у није могућа заштита дизајна резервних делова за сложене производе.

извода за који би се утврдило да је искључиво одређен његовом техничком функцијом, као ни дизајн производа који је у потпуности одређен потребом да буде механички повезан са другим производом, тако да сваки производ може да обавља своју функцију. Према томе, дилема о оправданости заштите дизајна резервних делова се односи само на делове који би по општеприхваћеним правилима задовољавали услове за заштиту.

II Режим заштите индустријског дизајна резервних делова за сложене производе у Европској унији и Републици Србији

Међу државама чланицама Европске уније у области права заштите дизајна постоји висок степен хармонизованости. Међутим, питање правне заштите дизајна резервних делова за сложене производе представља изузетак у том погледу. Према стању 2004. године петнаест држава чланица Европске уније је предвиђало правну заштиту дизајна резервних делова за сложене производе,⁴ девет држава је ову заштиту искључило,⁵ док је у Грчкој постојао систем који је заштиту ограничио на 5 година и дао право на репродуковање дизајна уз правичну накнаду.⁶

Директивом о правној заштити дизајна из 1998. године су прописана основна правила која државе чланице морају да унесу у домаће законе.⁷ Ипак, Директива није на коначан начин регулисала питање правне заштите дизајна резервних делова за сложене производе.⁸ Пошто није било могуће постићи сагласност о том питању, Директива је

4 Ту спадају: Аустрија, Кипар, Чешка Република, Данска, Естонија, Финска, Француска, Немачка, Литванија, Малта, Пољска, Португалија, Словачка, Словенија и Шведска.

5 Ту спадају: Белгија, Мађарска, Ирска, Италија, Летонија, Луксембург, Холандија, Шпанија и Уједињено Краљевство.

6 Објашњење предлога Директиве Европског парламента и Савета о изменама и допунама Директиве 98/71/ЕС о правној заштити дизајна, које чини саставни део тог предлога (даље у фуснотама: објашњење предлога Директиве о изменама и допунама Директиве о правној заштити дизајна), доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0582:FIN:EN:PDF>, 7.2.2013, стр. 4.

7 Директива 98/71/ЕС Европског парламента и Савета од 13. октобра 1998. године о правној заштити дизајна (даље у фуснотама: Директива о правној заштити дизајна).

8 Више о решењима која су разматрана у поступку доношења Директиве о правној заштити дизајна и разлозима који су довели до тога да ни једно од њих не буде део усвојеног текста Директиве вид. Audrey Horton, „Recent Developments in European Intellectual Property Harmonization“, *IPL Newsletter*, Vol. 16, No. 2/1998, стр. 18.

прописала да државе чланице до ревизије Директиве, неће мењати своје прописе у делу који се односе на правну заштиту дизајна резервних делова, осим у смеру либерализације тржишта тих производа.⁹ Другим речима, државама чланицама које нису прописивале правну заштиту дизајна резервних делова је забрањено да такву заштиту уведу, док су државе коју су такву заштиту признавале биле слободне да је укину.

Комисија европских заједница (у даљем тексту: Комисија) је 2004. године, извршавајући обавезу предвиђену Директивом о правној заштити дизајна,¹⁰ представила предлог Директиве о изменама и допунама Директиве о правној заштити дизајна.¹¹ Предлог Директиве предвиђа да заштита дизајна неће постојати за дизајн производа који представља компоненту сложеног производа и који се користи искључиво у сврху поправке сложеног производа на начин да се обнови његов првобитни изглед, а да ће државе чланице обезбедити да потрошачи буду информисани о пореклу резервног дела, како би могли да направе избор између конкурентских резервних делова.¹² Међутим, предлог Директиве до дана завршетка овог рада није усвојен, тако да, када је о овом питању реч, државе чланице Европске уније још увек немају хармонизован правни режим.

Уредба о комунитарном дизајну из 2001. године је увела могућност заштите дизајна са дејством на целој територији Европске уније.¹³ Међутим, комунитарни дизајн није заменио национална права дизајна, која су и даље наставила да постоје. У таквој ситуацији носилац права заштите дизајна има избор да дизајн заштити у једној или у више држа-

9 Директива о правној заштити дизајна, чл. 14.

10 Чл. 18 Директиве о правној заштити дизајна је прописао да ће у року од најкасније три године од дана који представља крајњи рок државама чланицама да имплементирају Директиву, Комисија направити анализу ефеката које је примена Директиве имала на индустрију, нарочито на произвођаче сложених производа и њихових делова, потрошаче, конкуренцију и јединствено тржиште. Комисија је истим чланом обавезана да најкасније у даљем року од годину дана предложи Европском парламенту и Савету измене Директиве потребне да би се постигло јединство тржишта саставних делова сложених производа.

11 Предлог Директиве Европског парламента и Савета о изменама и допунама Директиве 98/71/ЕС о правној заштити дизајна (даље у фуснотама: предлог Директиве о изменама и допунама Директиве о правној заштити дизајна).

12 Предлог Директиве о изменама и допунама Директиве о правној заштити дизајна, чл. 1.

13 Уредба Савета (ЕЗ) број 6/2002 од 12. децембра 2001. године о комунитарном дизајну (*ОЈ ЕС* No L 3 од 5.1.2002, р. 1) која је измењена Уредбом Савета број 1891/2006 од 18. децембра 2006. године о изменама и допунама Уредбе (ЕЗ) број 6/2002 и (ЕЗ) број 40/94 да би се омогућило приступање Европске заједнице Женевској ревизији Хашког аранжмана о међународном депоновању индустријског дизајна (*ОЈ ЕС* No L 386 од 29.12.2006, р. 14; даље у фуснотама: Уредба о комунитарном дизајну).

ва чланица Европске уније или да заштитом комунитарног дизајна стекне право које ће важити на територији свих држава чланица.¹⁴

Ни приликом доношења наведене Уредбе није могла бити постигнута сагласност о томе да ли и под којим условима треба омогућити заштиту дизајна резервних делова за сложене производе. Због тога је прописано да, док не ступе на снагу измене Уредбе, неће бити признања заштита комунитарног дизајна за резервне делове.¹⁵ Ипак, носиоцу права заштите дизајна у сваком случају остаје право да тражи заштиту дизајна за резервни део у државама чланицама које такву заштиту признају.

Република Србија спада у ред земаља које предвиђају правну заштиту дизајна резервних делова за сложене производе. Наиме, Закон о правној заштити индустријског дизајна („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009) не предвиђа посебан режим за дизајн резервних делова, па за њих важе општа правила о заштити дизајна производа који чине саставни део сложеног производа.

III Оправданост заштите индустријског дизајна резервних делова за сложене производе

1. Приступ проблему

Као што смо навели, још увек неусвојени предлог Директиве о изменама и допунама Директиве о правној заштити дизајна искључује из заштите дизајн резервних делова за сложене производе. Комисија је у документима који прате наведени предлог навела циљеве који се желе постићи таквим решењем, од којих се издвајају: допринос стварању јединственог тржишта на нивоу Европске уније, поспешивање конкуренције, снижавање цена и стварање пословних прилика и радних места у малим и средњим предузећима.¹⁶ Комисија је анализирала следећа решења како да постигне наведене циљеве: задржавање

14 Више о правном режиму који је уведен Уредбом о комунитарном дизајну вид. William T. Fryer III, „European Union (EU) Revolutionizes General Industrial Design Protection: New Regulation Implemented“, *IPL Newsletter*, Vol. 20, No. 4/2002, стр. 36–40 и Stefan Zeuner, Aron Winger, „Community Design: A New IP Right for a 450 Million Consumer Market“, *IPL Newsletter*, Vol. 23, No. 3/2005, стр. 35–37

15 Чл. 110 Уредбе о комунитарном дизајну прописује да док не ступе на снагу измене Уредбе, заштита комунитарног дизајна неће постојати за дизајн производа који представља компоненту сложеног производа и који се користи искључиво у сврху поправке сложеног производа на начин да се обнови његов првобитни изглед.

16 Објашњење предлога Директиве о изменама и допунама Директиве о правној заштити дизајна, стр. 7, као и радни документ Комисије – Проширена процена утицаја, стр. 14.

постојећег стања, потпуно искључење заштите дизајна резервних делова, признавање краткотрајне заштите дизајна резервних делова, давање права на привредно искоришћавање дизајна резервног дела уз обавезу плаћања накнаде носицу права на дизајн, као и комбинацију последња два решења (односно признавање права заштите дизајна у кратком периоду и постојање система накнаде у периоду који следи). Комисија је закључила да ће наведене циљеве најбоље испунити правило које искључује заштиту дизајна резервних делова.

Анализа циљева који се желе постићи предложеним правилом, као и алтернативе које су разматране за постизање тих циљева, би могли да наведу на закључак да у оквиру права дизајна постоје аргументи за заштиту дизајна резервних делова, али да неки разлози који нису у вези са правом дизајна (јединствено тржиште, конкуренција, снижавање цена и стварање пословних прилика и радних места) односе превагу, те да је због тих разлога предложено поменуто решење.

За разлику од оваквог приступа, сматрамо да се одговор на питање да ли заштита дизајна треба да се простире на дизајн резервних делова за сложене производе, може пронаћи у анализи разлога постојања правне заштите дизајна, као једне од области права интелектуалне својине. Наиме, разлози због којих је право заштите дизајна уведено у правни систем треба да представљају смернице приликом постављања граница заштите коју то право пружа.

У складу са изнетим ћемо прво извршити анализу разлога постојања права интелектуалне својине и у оквиру њега права заштите дизајна. Затим ћемо размотрити природу сложених производа и резервних делова за сложене производе са аспекта стварања њиховог дизајна. На крају ћемо дати одговор на питање да ли и под којим условима треба дозволити заштиту дизајна резервних делова за сложене производе.

2. Разлози постојања права заштите индустријског дизајна

Право интелектуалне својине има компромисан циљ: оно је у функцији заштите субјеката који стварају интелектуална добра, с тим да су начин и мера те заштите такви да не угрожавају интересе заједнице, већ, напротив, подстичу развој.¹⁷ Право интелектуалне својине даје лицу које је створило одређено интелектуално добро монопол на његово привредно искоришћавање. Међутим, с обзиром на то да је монопол по дефиницији нежељена појава, овај монопол важи само за интелектуална добра одређеног „квалитета“ (односно она која задовољавају тачно прописане услове) и он је временски и предметно ограничен, како би уз што

17 Слободан М. Марковић, *Право интелектуалне својине*, Сарајево, 2007, стр. 26.

мање негативних ефеката монопола, био дат подстицај инвестирању у стваралаштво. Правила из области права интелектуалне својине имају оправдање једино уколико су позитивни ефекти који настају кроз подстицај стваралаштву, већи од негативних ефеката монопола који настаје.

Све речено важи и за право заштите дизајна. Наиме, изглед производа значајно утиче на његову атрактивност у очима потрошача, јер се они радије опредељују за производ који сматрају лепшим. Произвођачи инвестирају своје ресурсе у стварање иновативних дизајна за своје производе и на тај начин желе да привуку потрошаче.

Право је уважило значај дизајна, па је, са циљем да се подстакне инвестирање у стварање нових дизајна, установљено право на дизајн. Право на дизајн даје могућност лицу које је инвестирало своје ресурсе у стварање дизајна одређеног производа да тај дизајн заштити, те да, на тај начин постане једини субјект који је, у одређеном временском периоду, овлашћен да производи и ставља у промет производе у којима је заштићени дизајн одређен. Други субјекти не могу без дозволе титулара права заштите дизајна да производе и стављају у промет предмете у којима је садржан заштићени дизајн, те им је на тај начин онемогућено да привредно користе интелектуално добро које је створило друго лице. Њима преостаје да инвестирају у стварање новог дизајна предметног производа, те да се на тај начин изборе за своје место на тржишту.

На описани начин, право заштите дизајна, давањем једном субјекту монопола на привредно искоришћавање заштићеног дизајна, заправо подстиче конкуренцију, пошто даје мотив другим субјектима да инвестирају у развијање нових и бољих дизајна својих производа. Према томе, циљ постојања права заштите дизајна је да се подстакне надметање произвођача за што лепше дизајнирање њихових производа.

Услов који мора бити испуњен да би право заштите дизајна остварило наведени циљ, је да производ о чијем је дизајну реч, може бити дизајниран на различите начине. Уколико неки производ не може бити дизајниран на различите начине, односно уколико је изглед производа из неког разлога у потпуности унапред одређен, онда није могуће ни надметање различитих субјеката на пољу дизајнирања таквог производа. Очигледно је да у случају производа који имају такве карактеристике нема потребе за постојањем права заштите дизајна. Управо супротно, омогућавање заштите дизајна таквог производа би било штетно. Титулару права заштите дизајна би се заправо доделило искључиво право на производњу предметног производа као таквог, што би имало за последицу стварање законског монопола на тржишту тог производа. Не-

гативни ефекти таквог монопола би превазилазили позитивне ефекте подстицања инвестирања у развој нових дизајна.

Закључујемо да би дозвољавање заштите дизајна производа који из неког разлога не могу бити обликовани на различите начине било штетно, те да у тим случајевима нема оправдања да се таква заштита дозволи.

Све напред речено је прихваћено у праву заштите дизајна. Управо због наведених негативних последица које би у супротном наступиле, из заштите је искључен дизајн производа који је искључиво одређен његовом техничком функцијом, као и дизајн производа који је у потпуности одређен потребом да тај производ буде механички повезан са другим производом, тако да сваки производ може да обавља своју функцију.

3. Индустрijски дизајн сложених производа и њихових резервних делова

Да би се сагледало какве ефекте има заштита дизајна резервних делова за сложене производе, анализираћемо разлике између сложених производа и резервних делова за сложене производе, са аспекта стварања њиховог дизајна. На овом месту ћемо анализирати аутомобиле, мада се све речено односи и на остале сложене производе и њихове резервне делове.

Произвођачи се путем дизајна нових аутомобила такмиче у привлачењу купаца. Приликом стварања дизајна новог аутомобила као целине, дизајнери имају велику слободу. Доказ за то је велики број најразличитије дизајнираних аутомобила који се нуде купцима.

Међутим, приликом стварања дизајна резервног дела, ситуација је потпуно другачија. Аутомобил је сложен производ који је састављен из мноштва посебних производа. Сви делови аутомобила су уклопљени у јединствену целину, због чега њихов дизајн представља саставни део дизајна аутомобила у целини. Због тога је дизајн дела који треба да дође на место оштећеног или поквареног дела, одређен дизајном аутомобила. Док приликом дизајнирања аутомобила не постоје ограничења ове врсте, дизајнирање резервног дела за аутомобиле је значајно ограничено чињеницом да резервни део мора на прави начин да се уклопи у дизајн аутомобила као целине, који је унапред дат.

Управо ова чињеница одлучујуће утиче на тржиште резервних делова. Власници аутомобила не желе да купе резервни део чији дизајн би нарушио изглед аутомобила као целине. У многим случајевима дизајн аутомобила утиче на дизајн резервног дела до мере да за куп-

це није прихватљив ниједан други дизајн осим дизајна који има и део који се замењује. У тим случајевима није могућа конкуренција различитих дизајна, па би омогућавање заштите дизајна таквог резервног дела имало ефекат давања искључивог права на производњу и дистрибуцију резервног дела као таквог. Свакако да нема оправдања да се дозволи заштита дизајна у таквим случајевима.

4. Оправданост заштите индустријског дизајна резервних делова за сложене производе

У складу са изнетим, сматрамо да дизајн производа који представља саставни део сложеног производа не треба да ужива заштиту уколико су испуњена два услова: 1) да је дизајн тог производа у битној мери одређен дизајном сложеног производа као целине и 2) да се тај производ користи искључиво да би се поправио сложени производ и успоставио његов првобитни изглед.

Први услов је испуњен када је за купце прихватљив само један дизајн производа који чини саставни део сложеног производа, односно онај дизајн који има и производ који треба да буде замењен. То значи да је могуће створити другачији дизајн тог производа, али је очигледно да би резервни део који би био дизајниран на тај начин нарушавао изглед сложеног производа као целине, па не би имао шансе за успех на тржишту. Иако сматрамо да дизајн већине производа који су предмет дебате јесте у битној мери одређен дизајном сложеног производа као целине, ипак би од случаја до случаја било потребно утврдити који производи испуњавају овај услов. Наравно, могуће је дати одређене смернице. Сматрамо да би тај услов свакако испуњавали производи које сложени производ садржи у пару, симетрично распоређене (нпр. фарови или ретровизори на аутомобилу), пошто би за власника сложеног производа било неприхватљиво да куповином другачијег резервног дела наруши симетрију сложеног производа. Такође, сматрамо да што је слобода приликом дизајнирања неког производа више ограничена његовом техничком функцијом и потребом да буде спојен са осталим производима који чине сложен производ, то је мања вероватноћа да је више од једног дизајна тог производа прихватљиво за купце, па је већа вероватноћа да ће први услов бити испуњен.

Сматрамо да не треба да буде препреке за заштиту дизајна резервног дела који није у битној мери одређен дизајном сложеног производа. У том случају је могуће надметање различитих субјеката за стварање што лепшег дизајна предметног производа, па право на заштиту дизајна може да испуни циљ због којег постоји.

Други услов ограничава примену правила само на дизајн резервних делова. То значи да би произвођач аутомобила повредио право на дизајн другог субјекта уколико би производио аутомобил који садржи заштићени дизајн аутомобила или његовог дела. Са друге стране, заштита дизајна се не би односила на резервне делове и свако би био слободан да производи резервни део у којем је заштићени дизајн опредељен. Већ смо објаснили да је разлог што само дизајн резервних делова треба да буде искључен из заштите, чињеница да је креирање дизајна једино ове врсте производа ограничено потребом уклапања у дизајн сложеног производа као целине, који је унапред дат.

Два аргумента се обично наводе у прилог решења да се омогући заштита дизајна резервних делова за сложене производе. Први аргумент је да је заштита неопходна да би се омогућило субјекту који је инвестирао ресурсе у развој дизајна да поврати уложена средства. Други аргумент је да су резервни делови, које производе произвођачи који не производе и сам сложени производ, лошег квалитета. Даље се наводи да у случају резервних делова за аутомобиле, лош квалитет производа може да угрози безбедност саобраћаја, те да из тог разлога треба искључити конкуренцију на тржишту резервних делова. Сматрамо да ни један од наведених аргумената није основан.

Титулар права заштите дизајна сложеног производа има могућност да своју инвестицију поврати кроз продају сложеног производа. На том тржишту постоји конкуренција и успех дизајна ће зависити од тога како га потрошачи буду вредновали. Простирање заштите на резервне делове за које није могућ алтернативни дизајн значило би омогућавање титулару права на дизајн да оствари незаслужени екстрапрофит. Монопол који даје право на дизајн се односи само на спољашњи изглед производа и његовим додељивањем се омогућава аутору дизајна да поврати средства које је инвестирао у његово стварање. У случају када омогућавање заштите дизајна значи додељивање монопола на производњу производа као таквог, негативне последице тог монопола превазилазе позитивне ефекте који се односе на подстицање стваралштва у области дизајна. Јасно је да заштиту дизајна у таквим случајевима треба искључити.

Сматрамо да нема довољног оправдања да се право заштите дизајна користи као средство за обезбеђивање квалитета производа и сигурности саобраћаја. Право заштите дизајна се бави само спољашњим изгледом производа, а свака држава треба другим прописима да обезбеди да квалитет производа који су у промету не доводи у питање безбедност потрошача. Уз то, сматрамо да конкуренција на тржишту неког производа по правилу води побољшању његовог квалитета, док монопол има за последицу опадање квалитета.

IV Закључак

Право заштите дизајна, давањем једном субјекту монопола на привредно искоришћавање заштићеног дизајна, подстиче конкуренцију, јер мотивише друге субјекте да инвестирају у развијање нових и бољих дизајна својих производа. Међутим, уколико је изглед производа из неког разлога у потпуности унапред одређен, право заштите дизајна не може да врши наведену функцију, па у случају таквог производа нема потребе за постојањем овог права. Управо супротно, омогућавање заштите дизајна таквог производа би било штетно, јер би водило стварању законског монопола на тржишту тог производа у корист титулара права.

За разлику од дизајнирања сложених производа, дизајнирање резервних делова за сложене производе је значајно ограничено чињеницом да дизајн резервног дела мора да буде у складу са дизајном сложеног производа као целине, који је унапред дат. У многим случајевима дизајн сложеног производа као целине утиче на дизајн резервног дела до мере да за купце није прихватљив ни један други дизајн осим дизајна који има део који се замењује. У таквим случајевима није могућа конкуренција различитих дизајна, па нема оправдања да се дозволи заштита дизајна.

Због свега наведеног, сматрамо да дизајн производа који представља саставни део сложеног производа не треба да ужива заштиту уколико су испуњена два услова: 1) да је дизајн тог производа у битној мери одређен дизајном сложеног производа као целине и 2) да се тај производ користи искључиво да би се поправио сложени производ и успоставио његов првобитни изглед.

Уколико се на описани начин постави граница заштите дизајна, сматрамо да ће на правилан начин бити избалансиран интерес аутора дизајна за заштитом интелектуалног добра које је створио, са интересом друштва да монопол који се додељује носиоцу права заштите дизајна не буде неоправдано широк.

Vladimir BOROVAC, Master of Law
PhD Candidate at the Faculty of Law University of Belgrade

JUSTIFIABILITY OF PROTECTION OF THE INDUSTRIAL DESIGN OF SPARE PARTS FOR CARS AND OTHER COMPLEX PRODUCTS

Summary

In this paper, the author analyzes the justifiability of protection of the industrial design (hereinafter: design) of spare parts for complex products. After some introductory remarks, the author analyzes the development of European Union regulations in the field of the design right and concludes that the protection of the design of spare parts for complex products is one of the few institutes in this legal branch which the European Union member-states do not regulate in a uniform manner. The author of this paper analyzes cars as a type of complex products although the conclusions refer to all the complex products and their spare parts. The author's stand is that, when setting the limits of a certain right, one should take into account, above all, the goals due to which that right has been introduced into the legal system. The application of the aforesaid approach leads to a conclusion that the design of a product forming a component part of a complex product should not be protected if defined by the design of the complex product as a whole to a considerable extent and if the product is used for the purpose of repair of a complex product so as to restore its original appearance. The protection of the design of a product with the aforesaid characteristics is not justified as it leads to the creation of a legal monopoly in the market of such products, i.e. the monopoly of the holder of that right, which is not an objective of the design right.

Key words: *intellectual property right, industrial design right, design, spare parts, complex products, cars.*